DE ENGELSKE PARLAMENTSVALG 1945 OG 1950

Af JOHN DANSTRUP

16.12. 1949 blev det engelske parlament hjemsendt på juleferie indtil 24. januar. I mellemtiden besluttede Attlee-regeringen at udskrive de længe ventede valg. 11.1. meddeltes det, at underhuset ville blive opløst 3.2., og valgene fastsattes til 23.2.

Dermed var det parlamentsarbejde afsluttet, som begyndtes i sommeren 1945, endnu før den 2. verdenskrig var afsluttet. 1945-parlamentet er blevet sammenlignet med det berømte reformparlament af 1832, som gennemførte borgerstandens politiske sejr og beredte vejen for liberalismens epoke. 1945 skulle betyde en ny omvæltning på langt sigt, arbejdernes sejr, som var begyndelsen til socialismens tidehverv i England. Herimod er det fremhævet, at een valgsejr, den være nok så stor, intet viser på langt sigt, og at sejren i 1945 var resultatet af så ekstraordinære omstændigheder, at den kun kunne tages som udtryk for en øjeblikkelig konjunktur.

Set udfra fordelingen af både stemmer og mandater betød 1945-valget uden tvivl en omvæltning. *Arbejderpartiet* vandt 393 mandater af 640, mod tidligere 166, altså mere end det dobbelte af resultatet ved det forudgående valg i 1935. Dertil kom, at *Det uafhængige Arbejderparti* (*I.L.P.*) vandt 3, det i 1942 stiftede *Common Wealth* 1 og *Kommunisterne* 2. De *Konservatives* repræsentation blev næsten halveret, fra 361 til 189, hvortil kom 9 *Ulster-Unionister* (*U.U.*), 2 *Nationale* og 13 *Liberal-Nationale*. Mod en socialistisk front på *399*, omtrent $^2/_3$ af underhuset, stod således en konservativ front på kun *213*. Imellem dem befandt sig *Det liberale Parti,* hvis mandattal faldt fra 20 til 12, endvidere 14 uafhængige og 2 irske nationalister. Kun to gange i den nyere historie har de Konservative haft en svagere repræsentation i underhuset, i 1832 og 1906, hvor det begge gange blev indledning til nye epoker i engelsk lovgivning.

Stemmetallene viste langt mindre svingninger end mandattallene. Forskellen fremkom som sædvanlig på grund af det særlige engelske valgsystem med enkeltmandskredse, hvor kun den kandidat, der opnår det højeste stemmetal i kredsen, får sæde i underhuset. Selv for stemmetallene var svingningerne meget betydelige. Arbejderpartiet, I.L.P. og Common Wealth opnåede 12.2 mill. stemmer (48,6 % af de afgivne stemmer) mod 8,3 mill. i 1935; de Konservative med støttegrupper (U.U., Nat. og Lib.-Nat.) 9,96 mill. (39,9 %) mod 11,7 mill. For hele Det forenede Kongerige betød det en svingning på *12* % (gennemsnit af Labourgevinster og konservative tab sammenlagt) mellem de to

største partier og deres støttegrupper. De største svingninger fandt sted i *London* (17½ %), Londons omgivelser i *Middlesex* (18½ %), nordl. *Surrey* (17½ %) og nordvestl. *Kent* (22 %), endvidere i storbyerne *Birmingham* (23 %), *Portsmouth, Southampton* og *Plymouth* (gnmsn. 18 %), i de *vestlige Midlands* (20 %) og de *sydlige grevskaber, Berkshire, Dorsetshire, Hampshire, Oxfordshire* og *Wiltshire* (gnmsn. 14½ %). Det viser sig her at de største stigninger fandt sted i en række mellemstandsområder. De mindste svingninger fandt sted i de mange *rekreationsbyer* langs kysterne (8½ %), i *Skotland* (Højlandet 5 %, Lavlandet 8½ %, Glasgow 2½ %) og i *Wales* udenfor de sydlige arbejdercentrer (4½ %). I landdistrikterne gik Labour mange steder overraskende frem, selv om dets støttepunkter så tydeligt var storbyerne — Birminghams omvendelse fra den konservative Chamberlaintradition vakte den største opsigt af alle resultater — og industriegnene, i Midlands, sydlige Lancashire, Yorkshires West Riding, Durham, Clydeside og Sydwales.

Det er rigtigt, at der var mange ekstraordinære årsager til svingningens størrelse. Den normale pendulsvingning fra et parti til dets modpart havde ikke kunnet finde sted under krigen, og tendensen til arbejderfremgang havde været tydelig allerede i 1935 da Labour efter de ødelæggende nederlag i 1931 havde tredoblet sin styrke. Med krigstidens tiårige parlament og politiske borgfred var denne bevægelse holdt kunstigt tilbage, undtagen gennem Common Wealths fremgang, og slog så meget voldsommere igennem i 1945. I mange kredse opstillede liberale kandidater ikke, og det antages, at mange liberale stemmer dèr gik til Arbejderpartiet. Vælgerne under 30 år havde aldrig stemt før, og af dem var 2,9 mill. soldater, hvoraf 1,7 mill. stemte; også herfra antages Labour at have fået et antageligt tilskud. Dertil kom, at de konservative valgorganisationer, i modsætning til Labours, havde været opløst eller var desorganiseret. Churchills uheldige start af valgkampagnen gennem sin Gestapotale i radioen synes også at have haft en øjeblikkelig virkning.

Alt dette tilsammen giver dog langtfra nogen fyldestgørende forklaring på 1945-valget. Kampen om vælgerne førtes først og fremmest på sociale og økonomiske spørgsmål, og her fandtes strømninger af mere langtrækkende karakter. Krigens økonomiske og sociale nivellering og omskiftelser havde åbnet mellemklassens øjne for det engelske samfunds mægtige sociale problemer. Efter et kommissionsarbejde, der var beordret igangsat af koalitionsregeringen, afgav den liberale *Beveridge* i november 1942 sin plan for gennemgribende socialreformer, og i 1944 offentliggjorde han sin *Full Employment in a Free Society,* hvor han brød med den gamle liberale ejendomsopfattelse og foreslog nationalisering af produktionsmidler, hvis hensynet til beskæftigelsen gjorde det nødvendigt. Allerede 1942 indførte regeringen *produktionskomiteer* i industrien, 1944 gennemførtes den omfattende *Education Act* af den konservative undervisningsminister *R. A. Butler,* i maj samme år udsendtes en hvidbog om planer for fuld beskæftigelse efter krigen, og i 1945 gennemførte den kortvarige konservative regering *Family Allowances Act.* Det var således klart, at tanken om *velfærdsstaten* var ved at bryde afgørende igennem i det engelske samfund. Den gik igen i alle partiers valgprogrammer i 1945, og om den stemtes der. Valget mellem partierne bestod mere i, til hvem man nærede størst tiltro om en effektiv gennemførelse, og dertil kom, at skillelinjen mellem partierne frem-

gik af, i hvilket omfang, med hvilke midler og til hvilket formål, de bekendte sig til velfærdsstaten.

I sit program, *Let Us Face the Future,* krævede Arbejderpartiet, at de sociale reformer og genopbygningen skulle sikres og suppleres med økonomisk statskontrol og nationalisering af public utilities som gas, elektricitet, jernbane- og en del af biltrafiken, af Bank of England som en af hovedkanalerne for kontrol med pengevæsenet, og af to af Englands fundamentale erhverv, kulminedriften og jern- og stålfabrikationen. Labour ønskede større lighed i samfundet, en gradvis overgang til en „Socialist Commonwealth of Great Britain". Der var indenfor partiet uenighed om, hvad man konkret skulle lægge deri, enten fuld overtagelse af produktionsmidlerne, som det gamle program fra 1. verdenskrig krævede, eller en mere moderat ordning. 1945-programmet var til trods for sit sprog udtryk for det sidste. De nævnte nationaliseringer blev praktisk begrundet efter hvert erhvervs særlige forhold, og hovedkriteriet var økonomisk og kun indirekte socialt, deres *effektivitet.*

Mod Labours konkrete femårsplan havde de Konservative vanskeligt ved at sætte noget af samme slagkraft. I *Mr. Churchill's Declaration of Policy to the Electors* lovede partiet ganske vist vidtgående sociale reformer, men ville ikke binde sig så konkret som Labour. Statskontrol og nationalisering under de former, Labour foreslog, var direkte rettet mod de mest indflydelsesrige grupper bag det konservative parti og afvistes som udtryk for ønsket om at gennemføre den rent socialistiske stat. Det var tydeligt, at partiet herved lagde deres modstand for hårdt op; Gestapotalen var udtryk for det samme, og ansvaret herfor måtte først og fremmest lægges på lord *Beaverbrook,* direktøren for The Financial Times, *Brendan Bracken,* og Churchill selv. Endog kommunisterne gjorde i deres *Policy Leaflet No. 1* store indrømmelser til det privatkapitalistiske system, og kun *I.L.P.* og *Common Wealth* gik ind for fuld overtagelse af produktionsmidlerne. Labour opnåede ved sin moderation store fordele overfor vælgerne. Den tog i nogen grad luften ud af den kraftige konservative modpropaganda, og den gjorde det vanskeligt for de *Liberale* at opstille et selvstændigt program. De liberale forslag til socialreformer var overtaget af de øvrige partier; den gamle kamp for erhvervsfrihed figurerede på fremtrædende plads i det konservative program, og gennem deres modstand mod samfundsskadelige *monopoler* måtte de Liberale godkende så godt som alle konkrete nationaliseringsforslag fra Labour.

Valgmødernes og valgets forløb viste, at kravet om velfærdsstaten havde sejret i den engelske befolkning, og at næsten halvdelen af alle, der afgav deres stemme, nærede størst tillid til, at Labour ville og kunne gennemføre de sociale reformer og den nødvendige genopbygning efter krigen; ikke alene partiernes optræden under og efter krigen, men også forholdene efter 1. verdenskrig og under de økonomiske kriser havde bestemt dem. Andre slutninger af generel karakter tillod valget ikke med sikkerhed at drage. Det rejste i stedet selv nye spørgsmål; hvor meget af de 12 %'s stigning skyldtes en engangskonjunktur? Hvordan ville en forøget liberal deltagelse have påvirket stillingen? På hvilken principiel basis kunne Labour videreudvikle sin politik? Først ved det næste valg kunne man komme svarene på sådanne spørgsmål nærmere.

Parlamentet 1945—50 oplevede den mest omfattende lovgivningsvirksomhed

i engelsk historie. Af sociale reformer og nationaliseringer forte regeringen sine løfter igennem til lov og bragte dermed England op blandt de førende velfærdsstater. Indenfor den økonomiske politik vedligeholdt og udbyggede regeringen den offentlige kontrol med investering, produktion, afsætning og arbejdsforhold. Boligbyggeriet tog et sådant opsving, at man regner med, at boligunderskudet nogenlunde skulle være dækket i 1951, samtidig med, at huslejerne er holdt nede ved tilskud og lejestop. Industriproduktionen steg med 26 % fra 1946, eksportvolumen med 50 % i forhold til 1938 og importen blev nedskåret med mellem 16 og 24 % i samme forhold. I bytteforholdet med den vestlige halvklode blev Englands stilling langsomt forbedret, men et betydeligt underskud eksisterer stadig, og en vigtig forudsætning for såvel denne bedring som genopbygningen iøvrigt har været amerikanske og canadiske lån samt Marshallhjælpen; den foregik tillige under alvorlige kriser i Englands finansielle stilling, som konvertibilitetskrisen i 1947 og devalueringskrisen i 1949. Under genopbygningen nåede man så nær fuld beskæftigelse som vel muligt, idet arbejdsløshedsprocenten ikke har oversteget 3 %. Op til 1949 var kun 8½ mill. arbejdsdage gået tabt ved strejker mod 157 mill. i det tilsvarende tidsrum efter 1. verdenskrig. Gennem direkte støtte til landbruget, subsidier på vigtige næringsmidler og ved rationeringer sikrede man „fair shares for all".

I imperiepolitiken gennemførtes Indiens, Pakistans og Ceylons frigørelse som dominions, Burma udtrådte helt af Commonwealth, Eire løsrev det sidste bånd, og mandatet over Palæstina ophævedes. I koloniriget begyndtes i forhold til de begrænsede engelske efterkrigsressourcer betydelige politiske og økonomiske reformer. I udenrigspolitiken måtte udenrigsminister *Bevin* hurtigt opgive at føre den socialistiske politik, han under og efter krigen havde skitseret; Englands svaghed og den kolde krigs udvikling gennemtvang en politik, som i de fleste tilfælde intet havde at gøre med regeringens partifarve. England indtrådte i det nærmeste samarbejde med Europa og Nordamerika, som endnu er set i „fredstid", gennem fransk-engelsk alliance, militær værnepligt, Vestunion, Europaråd og Atlantpagt samt gennem organisationen for europæisk økonomisk samarbejde.

I denne situation havde den konservative opposition en yderst vanskelig stilling. Det alvorlige valgnederlag havde rystet den, og det varede lang tid, førend den kunne begynde effektive angreb på regeringen. Churchills ledelse i det daglige parlamentsarbejde var ofte et alvorligt problem for gruppen, men det var heller ikke muligt at rejse angreb af principiel karakter med større offentlig tilslutning, før man nåede frem til jern- og stålnationaliseringen og debatterne om den finansielle politik. Oppositionen angreb regeringens mangel på evne til at bremse den stigende inflationsbevægelse, det overordentlige skattepres, fejlagtig administration af de nationaliserede virksomheder og fejl og svagheder i det uhyre kontrolapparat. De konservative hævdede, at man med jern og stål var nået udover grænsen for Labours eget kriterium for nationalisering, effektiviteten, og krævede, at loven udsattes til efter nyvalg, efter at Labour dermed var tvunget til påny at eftertænke og gøre rede for formålet med nye nationaliseringer. På den anden side kunne man ikke komme udenom de store stigninger i produktionen, eksport og beskæftigelse samt arbejdsfreden, selv om det nok så ofte kunne påvises, at de for en stor del skyldtes faktorer, der lå uden-

for regeringens rækkevidde. Selv i den økonomiske politik var regeringen og oppotion ikke principielt uenige om statsstøtte til erhverslivet, statsgaranterede priser, told- og administrative beskyttelser, og det samme gjaldt i endnu højere grad udenrigspolitiken, hvor regeringen længe måtte kæmpe mod sin egen venstregruppe med støtte af de Konservative og til sidst måtte udelukke de mest yderliggående. Parlamentsarbejdet havde i praksis nærmet partierne til hinanden på mange punkter; oppositionen under indtryk af valgnederlag og folkestemning, regeringspartiet under indtryk af administrationens erfaringer. Under forhandlinger mellem parterne om reform af overhuset nåede man til enighed på næsten samtlige punkter, før de sprængtes på dagspolitiske problemer. Begge parter vidste, at de største økonomiske vanskeligheder kunne ventes forude, og med den viden forberedte de sig til valget 23.2.

Valgterminen i februar syntes på forhånd ugunstig for regeringen, da dårligt vejr erfaringsmæssig holdt flere Labourvælgere tilbage, især på landet. Regeringen turde imidlertid ikke vove forsøget, sålænge chok'et over devalueringen i september ikke havde sat sig. Gallupundersøgelser havde i efteråret vist en stærk svingning til højre under krisen, men hen under vinteren begyndte stemningen at svinge tilbage igen. På den anden side ville man heller ikke vente til senere, hvor man ikke kunne overskue den økonomiske udvikling. Årsskiftet havde yderligere bragt en bedring i landets finansielle stilling, delvis som det første gunstige resultat af devalueringen. Man kunne let komme for sent med valget. Labour havde siden 1945 nået en politisk rekord, idet regeringen ikke havde tabt et eneste af sine mandater i 52 suppleringsvalg, men majoriteten i stemmer havde været stadig synkende i forhold til 1945-valget, og både *New Zealands* og *Australiens* arbejderregeringer var faldet ved valgene i november og december 1949. En række nye faktorer, udover de politiske, gjorde det vanskeligt at beregne valgchancerne og at finde et grundlag, hvorpå man kunne sammenligne med 1945-valget:

Mens Labour og Konservative opstillede i så godt som alle valgkredse ligesom i 1945, havde de liberale besluttet at gøre en ekstra anstrengelse for at nå et politisk come-back, om ikke andet da som tungen på vægtskålen mellem de to ledende partier ligesom i 1924 og 1929. De opstillede derfor i 475 af 625 kredse, det største antal siden 1929-valget, og ingen kunne sige, hvor stærkt de ville påvirke stemmefordelingen. De 2,9 mill. stemmeberettigede soldater fra 1945 var atter overgået til det civile liv. Endvidere mødte de konservative med en valgmaskine af antagelige dimensioner, reorganiseret og effetiviseret under lord *Woolton* med nye store fonds til rådighed. Endelig kom betydelige valgtekniske ændringer, som var gennemført ved *Representation of the People Act 1948* og et nyt valgregister fra 1949, og af hvilke de vigtigste var følgende: a. Underhusets antal af medlemmer nedsattes fra 640 til 625. b. 88 % af alle valgkredse blev ændret eller omlagt, således at de alle blev rene enkeltmandskredse, og at vælgertallet blev mere ligelig fordelt; derved mistede f. eks. Storlondon 19 af sine 62 kredse, mens engelske boroughs gik op fra 216 til 248 og engelske grevskabskredse gik ned fra 232 til 215. c. Særlig repræsentation i underhuset blev ophævet; derved mistede Londons City sine to repræsentanter, universiteterne deres tolv. d. En kraftig begrænsning af brug af motorkøretøjer blev gennemført, fordi den mentes at favorisere de Konservative. e. Valgudgifterne for de enkelte

kandidater blev stærkt nedskåret. Mens alle disse ændringer gjorde det vanskeligt at bringe forudsigelser om valget i februar, betød omlægning og ophævelse af kredse, at det også bagefter i mange tilfælde var umuligt at bedømme resultaterne i de enkelte kredse udfra en sammenligning med 1945-valget.

Partiernes valgpropaganda bekræftede det indtryk af tilnærmelse, som parlamentsarbejdet efterhånden havde skabt på væsentlige punkter. Arbejderpartiets manifest *Let Us Win Through Together,* udsendtes 18.1. Det gik tilbage til det større program, *Labour Believes in Britain,* som var offentliggjort 12.4. 1949 og vedtaget på partiets *Blackpoolkonference* 6.10. s. å., og hovedpunkterne var: Fuld beskæftigelse og fortsat genopbygning; fortsat støtte til forbedring af landbrugets drift og boligvilkår, sikring af dets marked med garanterede priser, forbedring af landarbejdernes kår; større hjælp til de gamle, især ved alderdomsboliger, og til de unge gennem skolebyggeri og bedre uddannelsesvilkår; opretholdelse og udbygning af kontrolsystemet til fortsat økonomisk ekspansion og sikring af „fair shares for all"; rationalisering og effektivisering af de nationaliserede virksomheders administration; nationalisering af vandforsyning, sukker- og cementindustrierne; undersøgelse af den kemiske industri med eventuelt nationalisering for øje; undersøgelse af skibsbygningsindustrien gennem et development council af arbejdsgivere, arbejdere, funktionærer og neutrale specialister for at sikre fortsat produktion og beskæftigelse; overgang til kooperativ drift af væsentlige dele af det private forsikringsvæsen; fortsættelse af statsimport af kød, og mere offentlig kontrol med torvehandelen med frugt og grøntsager. Både aprilprogrammet og manifestet erklærede, at det private erhvervsliv fortsat skulle spille en vigtig rolle. De foreslåede nationaliseringen begrundedes nu udfra *monopol*kriteriet; en i 1948 nedsat monopolkommissions undersøgelser ville blive afgørende for den videre politik. Hermed var begrundelsen for nationalisering taget ud af sin gamle sammenhæng i planerne for en socialistisk samfundsordning og flyttet over i den borgerlige politik som hos de liberale. De nationaliserede industrier skulle virke som fremskudte forter til statens bekæmpelse af kommende arbejdsløshed. Grundlaget for dette program var udarbejdet af de moderate ledere med *Morrison* i spidsen, og det var allerede klart på efterårskonferencen, at de ville få det afgørende ord i valgkampen. Morrison udtalte 8.10. i sit forsvar for programmet, at der var tale om en demokratisk socialisme, hvis mål var „fred, stigende levestandard, fuld beskæftigelse, større lighed, social retfærdighed og aktivt demokrati".

En uge senere, 25.1., udsendte de Konservative *This is the Road.* De havde haft lejlighed til at revidere konservatismens program udfra efterkrigstidens erfaringer, og også her havde de moderate, under *Eden,* haft det afgørende ord. Manifestet gik tilbage til et større program, *The Right Road for Britain,* som udsendtes 23.7. 1949, og dette støttede sig atter på tre komiteers arbejde. De to havde været ledet af den tidligere nævnte reformist, *R. A. Butler,* og havde 11.5. 1947 udsendt *The Industrial Charter* om konservativ industri- og byarbejderpolitik, og 26.6. 1948 *The Agricultural Charter* om landbrugspolitiken. Den tredje komite havde under lord *Tweedsmuir*'s ledelse udsendt et omfattende program for imperiepolitiken 25.6. 1949. Under store vanskeligheder med de ældre i partiet, som nåede helt op til forholdet mellem Churchill og

Eden, havde man i disse programmer søgt at tilpasse konservatismen til den ny situation, og denne politik var blevet godkendt på partiets konference i *Earl's Court* i London 12.—14.10. 1949.

Også konservatismens program havde bevæget sig mod midten: Fuld beskæftigelse, social tryghed og boligbyggeri var de vigtigste programpunkter; Labours socialreform skulle bibeholdes i princippet, og man lovede klækkelige forhøjelser af de forskellige satser som en erstatning for påtænkt ophævelse af de store subsidier på næringsmidler; rationeringer, pris- og huslejekontrol skulle opretholdes sålænge det var nødvendigt for at sikre „fair shares for all"; fagforeningerne fik løfte om fri forhandlingsret så snart som muligt, og landbruget garanterede priser samt finansiel og anden støtte. De konservative betonede stærkere udenrigspolitiske problemer end den siddende regering og lagde større eftertryk på Commonwealth-samarbejdet, men var heller ikke her principielt forskellig fra Labours politik.

I dette program, først og fremmest i de sociale afsnit, konkurrerede de Konservative nu stærkt med Labour. Den vigtigste forskel var deres stærkere betoning af det private initiativ og fri foretagsomhed indenfor statsbeskyttelsen, og deres stærkeste angrebspunkter var skattepolitiken, pris- og lønstigningerne, de store statsudgifter, først og fremmest gennem subsidierne, og bureaukratiets ineffektivitet. Man lovede at standse nationaliseringen, ophæve jern- og stålloven og bringe dele af trafik og transport, undtagen jernbanerne, tilbage til privat drift; de øvrige nationaliseringer ville derimod blive opretholdt.

Med de to største partiers bevægelse mod midten var vilkårene for de Liberale endnu vanskeligere end i 1945. De udsendte 5.2. deres manifest, som karakteristisk nok hed *No Easy Way*. Dermed hentydedes til manifestets klare og saglige redegørelse for Englands vanskelige situation, som gjorde partiet ære, men som på forhånd kunne antages ikke at ville skaffe mange stemmer. Kravene om fuld beskæftigelse, omfattende boligbyggeri, støtte til landbruget og fair shares delte det med de øvrige partier. Nedskæring af statsudgifterne, især til subsidier, ophævelse af jern- og stålloven og af vejtransportens nationalisering, samt kravet om friere erhvervsliv delte det med de Konservative, mens kampen mod monopolerne, eventuelt i form af nationalisering, nærmede det til Labour. Kun i kravene om pristalsbestemte socialydelser, ophævelse af værnepligten og indførelse af forholdstalsvalgmåden mødte man helt selvstændige større programpunkter. Resten var i tidens løb i princippet blevet overtaget af de andre partier. Det liberale manifest var ikke meget forskelligt fra partiets 1945-program; da de Konservative var rykket et stort stykke til venstre siden den tid, blev den liberale propaganda derved mere konservativ i 1950. Dette følte s også stærkt af de Konservative, som anvendte megen energi på kampen mod de Liberale og endog anvendte det liberale navn på en måde, som førte til sammenstød mellem partiførerne.

Til gengæld virkede det, som om *Kommunisterne* var nået længere til venstre, fordi også Labour havde bevæget sig nærmere midten. Alligevel havde også de gjort bevægelsen med. På en række punkter overbød *Communist Design for Britain,* udsendt 20.1., Labour ved at kræve generelle lønforhøjelser styrkelse af fagforbundene, kraftigere beskatning af de rige, prisnedsættelse, højere sociale

satser, kortere arbejdstid, nedskæring af værnepligten og nationalisering af stål, skibsbygning, maskinindustri, konservesfabrikation, kemisk industri, bygningsindustri, havne og jord. Man foreslog en socialistisk udenrigspolitik, som i sin tid Labours venstregruppe placerede sig som en venstrefløj af den samlede arbejderbevægelse og krævede en folkefrontsregering, „baseret på en kæmpende forenet arbejderbevægelse og med kommunistiske repræsentanter". Heri lå kommunisternes bevægelse mod midten.

Den tilnærmelse, der på den ene eller den anden måde var foregået mellem partierne i deres praktiske forslag, medførte, at man i februar måneds direkte valgpropaganda overdrev forskellene bagom valgprogrammerne og i højere grad koncentrerede sig om fortidens modsætninger. Fra Labour henvistes stadig til 20'ernes elendighed og den konservative kapitalismes farer; fra de Konservative udnyttede man den 1. verdenskrigs arbejderprogram om fuld socialisering af samfundet og mente at finde beviser på den samme plan i løsrevne udtalelser af sir *Stafford Cripps* ved et møde i *Bristol* 11.2. og af *Attlee,* som de var blevet gengivet af en amerikansk journalist fra en privat samtale. Denne fremgangsmåde blev kraftigt tilbagevist og løb efterhånden ud i sandet; hverken kapitalist- eller socialistrædselen havde rigtig sangbund udenfor de faste grupper, der stemte traditionelt for de to partier. Valgmøder og radiotaler afslørede tværtimod gennem larmen, hvor meget nærmere man var kommet hinanden i kampen om „de flydende stemmer" mellem partilejrene. Man samledes i kamp mod monopolerne, ligefra Churchills store tale i *Wolverhampton* 22.7. 1949 til *Morrisons* radiotale 4.2. 1950 („privat foretagsomhed må frigøres for monopolerne") og *Attlees* afsluttende radiotale 18.2., hvor fremtidige nationaliseringsplaner kun omtales med een sætning: „og hvor det er nødvendigt, vil vi omforme privat monopol til offentlig tjeneste". Nationalisering spillede en yderst ringe rolle ved valgmøderne; der var ingen udbredt interesse for spørgsmålet hos vælgerne. Den direkte kontakt med dem tvang til endnu større forsigtighed overfor konkrete fremtidsplaner end i de udsendte programmer. I den sidste måned før valget viste de forskellige markedsundersøgelser, hvor tæt de to ledende partier lå i vælgernes sympati, i begyndelsen af februar 44—45 % for Labour, 42,5—45 % for de Konservative. Enthusiasmen var meget vanskelig at opflamme, derom vidnede alle rapporter fra agenterne ude i kredsene. Møderne var langt svagere besøgt end i 1945, og interessen for principielle mål endnu mindre end dengang; spørgsmål om boligsituationen og leveomkostningerne dominerede. Derudover aflyttedes radioen flittigt, og det bidrog yderligere til at affolke mødesalene.

Allerede 24.2. var valgets resultat i det store og hele klart; kun fra kredse på de nordlige øer og fra et omvalg i Manchester manglede resultater indtil 10.3.

Fordelingen af mandater gav et indtryk af, hvor hård kampen havde været mellem de store partier. Labour så sit store flertal af næsten $^2/_3$ af underhuset reduceret til lige ved halvdelen, 315 af 624; de Konservative med støttegrupper steg til 298. De Liberale gik tilbage til 9, Irske Nationalister opnåede 2 som tidligere og Kommunisterne mistede deres to mandater. Svingningen mellem Labour og Konservative forekom mest i det egentlige England. I London havde Labour (inkl. det tidligere I.L.P. og Common Wealth) tabt 17 af sine 48 mandater, først og fremmest p. gr. a. kredsomlægningen, og de Kon-

Fordeling af mandater 1945 og 1950.

Socialister	1945	1950	Centrum	1945	1950	Konservative	1945	1950
Arbejderpart. . .	393	315	Liberale	12	9	Konserv. + U.U.	198	281
I.L.P.	3		Uafhængige,			Nationale	2	
Common Wealth	1		inkl. Speaker . .	14	1	Nat.Lib., Kons.		
Kommunister . .	2		Irske Nation. . .	2	2	Lib., Lib.Kons. .	13	17
Ialt . . .	399	315		28	12		213	298

servative havde mistet 1 af deres 13. I de engelske boroughs, der endog var sat op fra 216 til 248, gik Labour ned fra 173 til 151, mens de Konservative mere end fordoblede deres mandater, fra 42 til 96. I de engelske grevskabskredse, der først og fremmest rummede de rene landkredse, gik Labour tilbage fra 111 til 69, mens de Konservative steg fra 113 til 144.

Mandattallene var af øjeblikkelig betydning, fordi de afgjorde styrkeforholdet i underhuset og dermed regeringsdannelsen. Her stod Labour med et knebent flertal på 8 mandater overfor oppositionen, da de irske nationalister ikke ønskede at tage sæde i Westminster som protest mod Irlands deling. En analyse af stemmetallene er imidlertid vigtigere til bedømmelse af vælgernes reaktion og partiernes stilling i befolkningen. Tallet af stemmeberettigede var siden 1945 steget fra 32,8 til 34,3 mill., og af afgivne stemmer fra 24,98 til *28,77 mill.*, d.v.s. at valgdeltagelsen mod forventning var steget fra 76,0 % til *84,1 %*. Labour satte sit stemmetal op fra 12,2 (inkl. I.L.P. og C.W.) til *13,3 mill.*, de Konservative med støttegrupper fra 9,96 til *12,5 mill.*, og det Liberale fra 2,2 til *2,6 mill.* Kommunisterne gik tilbage fra 102.780 til *91.815*. Det betyder, at Labours andel af det samlede stemmetal gik tilbage fra 48,6 % til *46,4 %*, en nedgang på *2,2 %*. Den konservative andel gik op fra 39,9 % til *43,5 %*, altså med *3,6 %*. De Liberale gik op fra 8,9 % til *9,1 %* (i de kredse, hvor de opstillede, dog 11,9 %), mens Kommunisterne gik ned fra 0,4 % til *0,3 %*.

Svingningen mellem de to store partier var således langt mindre end i 1945, kun *2,9 %* mod 12 %. Denne svingning var imidlertid ensbetydende med, at de kom til at stå omtrent lige i mandattal, og for en gang skyld udtrykte forholdet mellem mandattallet derfor nogenlunde forholdet mellem deres stemmers andel af det samlede stemmetal. Systemets ulighed, set udfra forholdstalssynspunkt, fremgår imidlertid klart af de Liberales skæbne. Med 9,1 % af det samlede stemmetal opnåede de kun 1,4 % af mandaterne. Havde de tre ledende partier fået deres mandater fordelt i direkte forhold til forholdet mellem deres stemmetal, ville Labour, Konservative og Liberale have fået henholdsvis 290, 271 og 57 mandater, hvorved de Liberale i underhuset havde opnået den stærke stilling som tungen på vægtskålen, som de havde kæmpet for. I stedet fik de 9. Så hård er den engelske valgordning mod selv et landsomfattende parti, der kun i de færreste kredse har kunnet få det største antal stemmer.

En lignende analyse af stemmetallene i de tre store grupper af kredse i selve England giver på samme måde et klarere billede af valget. I London

Fordeling af stemmer 1945 og 1950.

	1945	1950
Arbejderpartiet	11,992,292	13,295,736
I.L.P.	46,679	
Common Wealth	110,634	
Kommunister	102,780	91,815
Konservative og Unionister	9,058,020	11,518,360
Nationale	142,906	
Nat.Lib., Kons.Lib., Lib.Kons.	759,883	983,623
Liberale	2,245,319	2,621,489
Irske Nationalister	148,078	93,421
Uafhængige og andre (inkl. Speaker, irske Labour, skotske og walis. Nationalister)	382,358	165,033
Ialt	24,978,949	28,769,477

opnåede Labour og Konservative henholdsvis 72,1 og 27,9 % af mandaterne, men i stemmer stod de nærmere hinanden, med 51,8 og 39,6 %, hvilket vil sige, at der kun var sket en forskydning siden 1945 på 4,35 %. I de engelske boroughs var svingningen i mandattal 18,5 %, men stemmerne svingede kun 4,5 %; Labour fik 60,9 % af mandaterne med 48,3 % af stemmerne, de Konservative 37,1 % af mandaterne med 38,8 % af stemmerne. I de engelske grevskabskredse forekom en svingning i mandater på 17,4 %, men i stemmer kun 2,9 %; med 42,7 % af stemmerne fik Labour 32,1 % af mandaterne; med 44 % af stemmerne fik de Konservative 64,2 % af mandaterne. En overvægt i stemmer på 1,3 % gav de Konservative dobbelt så mange landrepræsentanter som Labour.

Efter denne samlede analyse er det af interesse at analysere de ledende partiers stilling i de vigtigste dele af Det forenede Kongerige.

Større områder med Labourflertal:

I *Storlondon* (inkl. nærmeste forstæder) opnåede Labour 47,2 % af stemmerne mod 53,5 i 1945 og 41,8 % i 1935 (Kons. 43,1, 37,3 og 54,8 %). Dets hovedstyrke ligger i de store arbejderkvarterer i øst og nordøst, samt i en bue af lignende områder fra syd for Themsen til de nordvestlige distrikter. Herfra kommer ledende politikere indenfor det moderate centrum, *Attlee, Bevin, Morrison, Isaacs, Charles Key* og en lang række fagforeningsfolk og funktionærer. I *Sydengland* findes kun isolerede støttepunkter i og omkring de store byer og få industricentrer, Southampton, Plymouth, Reading, Falmouth, Gravesend og i sydvest Bristol og Gloucester; fra disse områder kommer bl. a. en række mere radikale medlemmer af partiet som kassereren i Fabian Society *Ian Mikardo* og de to ledende skikkelser fra Common Wealth, *R. Mackay* og sir *Richard Acland,* endvidere sir *Stafford Cripps.*

Labours styrke tiltager først, når man bevæger sig nordpå til industriområderne i *Midland*'s grevskaber, fra The Black Country i det sydlige Stafford-

Fordeling af kredsene i Storlondon ved valgene 1950.

shire med Birmingham, West Bromwich og Wolverhampton til kul- og industriområderne i det nordlige Warwickshire omkring Coventry, og fra Leicestershire til Nottinghamshire med Nottingham, Derbyshire med Derby og nordlige Staffordshire med Stoke-on-Trent. I The Black Country opnåede Labour 53,9 % (÷ 3,4 %. Kons. 39,7 = + 2,2 %), i de østlige Midlands 50,9 % (÷ 2,4 %. Kons. 38,9 = + 1,9 %) og i de nordvestlige Midlands 48 % (+ 0,3 %. Kons. 46,6 = + 3,8 %). Det betydningsfuldeste resultat i Midlands var atter Birminghams stilling; Labour vandt 1945 10 af byens 13 mandater, og 1950 mistede de kun et af de 10. Fra Midlands kommer foruden fagforeningsrepræsentanter en række kendte folk fra liberale erhverv, således to af kredsen bag New Statesman and Nation, historikeren *Richard Crossmann* og forfatteren *Maurice Edelmann,* endvidere journalisten *Woodrow Wyatt,* juristerne *Julius Silvermann* og *Raymond Blackburn,* ingenioren *Henry Usborne* og den tidligere professor og udenrigspolitiker, brændselsminister *Noel-Baker.*

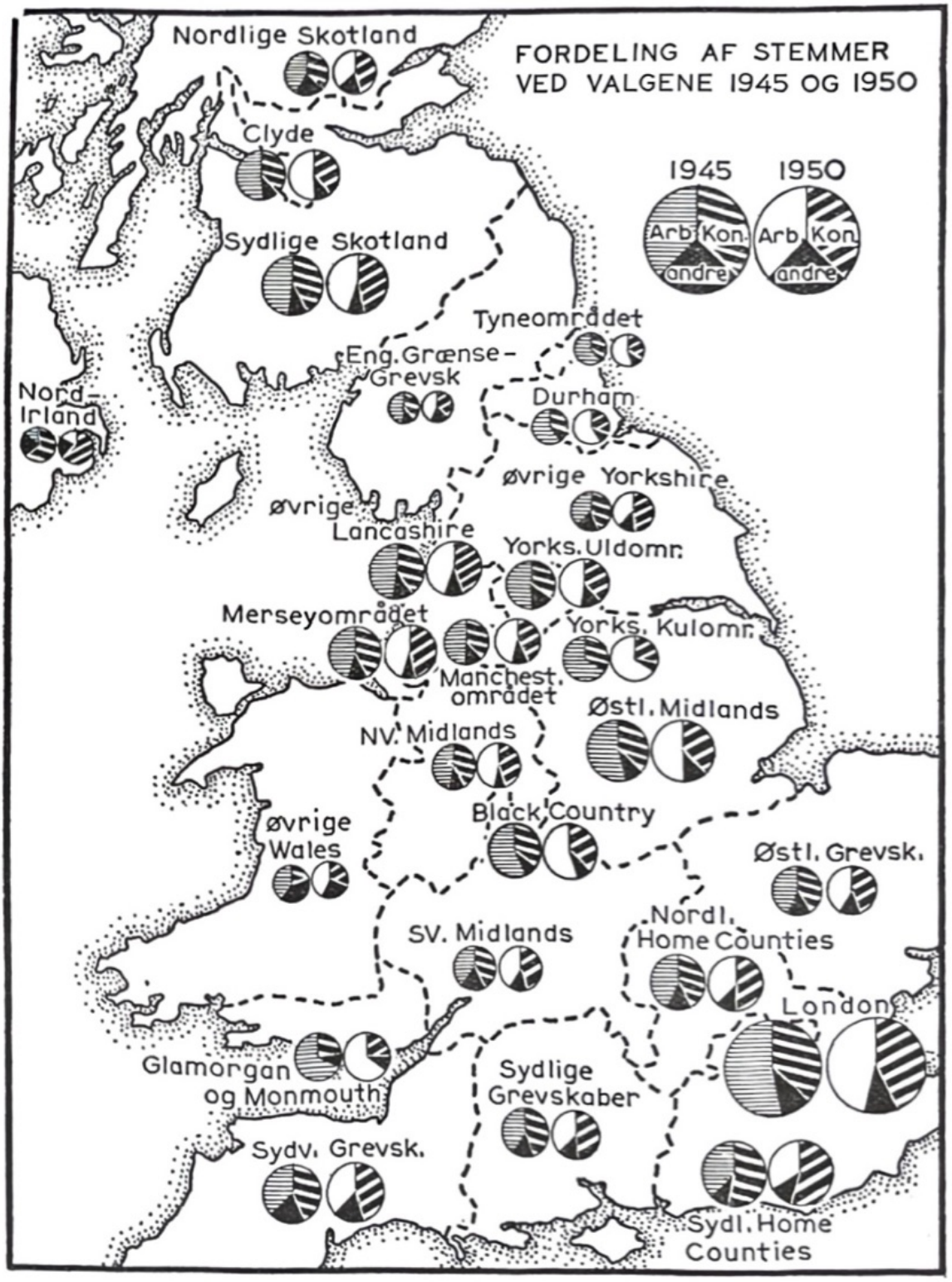
Det sydlige *Lancashires* bomuldscentrer, med Oldham, Ashton-under-Lyne, Bolton, Burnley, Rochdale og Leigh, holdt stand, med undtagelse af Manchester, hvor Labour led alvorlige tab, og danner stadig et af Englands stærkeste Labourcentrer sammen med den tilstødende *West Riding* i *Yorkshire,* der rummer omfattende kulområder og stålcentrer og Englands førende uldindustrier. I Yorkshires kul- og ståldistrikt, omkring Sheffield, Rotherham, Doncaster og Barnsley, i Rother, Don og Dearnes dale nåede Labour sin højeste stemmeprocent i England, 66 % (÷ 2,6 %. Kons. 30,6 = + 0,9 %), og sikrede 50,2 % (÷ 2,9 %. Kons. 37,4 = + 5.5 %) i uldområdet omkring Leeds, Bradford, Huddersfield, Wakefield og Colnedalen. Fra disse sikre distrikter kommer en lang række fagforeningsrepræsentanter, sagfører, læger, journalister.

Det solideste Labourområde er *Durhams* mineland, flankeret af Teesområdet i syd og Tyneområdet i nord, med byer som Gateshead, Middlesbrough, Stockton-on-Tees, Sunderland, Jarrow og Newcastle. Durham og Teesside stemte Labour med 60,1 %, hvilket kun var en nedgang på 0,1 % (Kons. 32,7 = + 0,3 %), mens Tyneside gav 55,5 % (÷ 5,5 %. Kons. 36,9 = + 0,5 %). Disse områder, hvor alle 18 Durhamrepræsentanter uforandret er Labours, sender først og fremmest minearbejdere og fagforeningsrepræsentanter fra andre erhverv til Westminster; herfra kommer også *Hugh Dalton, Emanuel Shinwell* og *Chuter Ede,* mens den udstødte *Zilliacus* faldt i Gateshead.

I *Skotland* når Labours styrke ikke meget udover Clydeområdet og det centrale Lavland, med nordlige Lanark, Stirlingområdet, dele af Ayrshire, Lothian og Kilmarnock samt Vestøerne. I Clydeside opnåede Labour 52,0 % (÷ 0,6 %. Kons. 41,2 = + 1,6 %), mens man i Glasgow kun opnåede 8 mandater mod 7 konservative. Det skotske Labour er stadig præget af Keir Hardie-traditionen, selv om den er i stærk tilbagegang; *J. Carmichael* og *J. McGovern* fra Glasgow er således gamle I.L.P.-politikere, fra South Ayrshire kommer Keir Hardies svigersøn, *Emrys Hughes,* og i Højlandet repræsenteres Dundee af en tidligere I.L.P.-mand og den radikale hærminister *Strachey*. Labours højeste stemmeprocent i hele riget kommer naturligt nok fra *Sydwales'* grubedistrikter, fra Glamorgan og Monmouth, hvis stemmeprocent for Labour lå på 66,5 (÷ 1,5 %. Kons. 26,4 = + 1,3 %), og som med store, solide flertal har sendt en lang række minearbejdere til parlamentet som *Aneurin Bevan,* koloniminister *Jim Griffiths* og postminister *Ness Edwards.*

Større områder med konservativt flertal:

I *Storlondon* vandt de Konservative dels 12 mandater indenfor London grevskab, dels en lang række kredse i omegnen, som tilhører Home Counties. I London var det først og fremmest de mere velstående vestlige kredse, det tidligere City og Westminster, Chelsea, South Kensington, South Paddington, St. Marylebone og Hampstead, endvidere haveområderne længst mod syd, de fleste repræsenteret af prominente forretningsfolk som sir *William Wakefield* og sir *Patrick Spens,* Indiens tidligere overdommer, samt Churchills svigersøn, *Duncan Sandys.* Det klassiske herregårdsland i grevskaberne omkring London

og i *Sydengland* er et af konservatismens stærkeste områder. Det gælder således Essex, Middlesex, Surrey, Kent og Sussex, hvoraf de nordlige havde en konservativ stemmeprocent på 47,7 (+ 5,2 %. Lab. 40,6 = ÷ 5 %) og de sydlige på 55,1 (+ 2,7 %. Lab. 34,3 = ÷ 3,6 %). Det gælder endvidere Berkshire (og Oxfordshire), Wiltshire, Hampshire og Dorsetshire med 51 % (+ 3,6 %.

Lab. 37,8 = ÷ 3,7 %) og de sydvestlige grevskaber, Somerset, Devon og Cornwall med 45,9 % (+ 1,8 %. Lab. 38,2 = + 0,6). I disse områder findes ikke alene stærke interesser knyttet til noget af Englands fineste land- og havebrug, men også talrige gamle småbyer med en kraftig konservatisme og en række rekreationsbyer som Dover, Folkestone, Brighton, Worthing, Hastings, Bournemouth, Portsmouth, Torquay, Weston-super-Mare og Bath. Mere end halvdelen af de mandater, Labour tabte af andre grunde end kredsomlægning, gik tabt i de fem grevskaber nærmest omkring London; i Essex gik Labour ned fra 21 til 12 mandater, og de konservative op fra 3 til 11, i Kent henholdsvis fra 8 til 4 og fra 9 til 14, i Middlesex fra 16 til 11 og fra 8 til 17. Foruden to mindre grevskaber i vest er Surrey, Sussex, Somerset og Dorset de eneste grevskaber (inkl. boroughs) som efter 1950-valget kun er repræsenteret i parlamentet af konservative. Syden sender først og fremmest officerer, direktører og landbrugere, mange af dem repræsentanter for stærke konservative dynastier og kendte skikkelser i parlamentet, som *Churchill, Oliver Lyttelton, R. A. Butler, Earl Winterton, Brendan Bracken, David Eccles, Christopher Hollis,* viscount *Hinchingbrooke* (Sandwich), viscount *Cranborne* (Salisbury), *Quintin Hogg* (Hailsham).

I *Midlands* dominerer de Konservative landbrugsområderne, der strækker sig i en stor bue omkring industricentrerne, med en vestlig arm gennem grænsegrevskaberne mod Wales, Cheshire, Shropshire, Hereford- og Worcestershire, videre i syd over dele af Warwickshire, Northampton- og Leicestershire til den østlige arm fra Hertford-, Bedford-, Cambridge-, Huntingdon- og Lincolnshire og videre ud i East Anglia til Suffolk og det nordlige Essex. Overalt tabte Labour her mandater.

En anden konservativ bue strækker sig omkring det industrielle Midtengland nordfra, fra Lancashires vestlige og nordlige områder, via Westmorland og Cumberland til hele det nordlige og østlige Yorkshire udenfor Teesside. Labour mistede i Lancashire 13 af sine 52 mandater, mens de Konservative gik op fra 15 til 25; i Liverpool gik det stærke Labourflertal på 8 mod 3 tabt (nu 5 Kons., 4 Lab.), og i rekreationsbyerne Southport og Blackpool, ligesom i Yorkshires Scarborough og Whitby, befæstedes konservatismen yderligere. I Merseyside opnåede de Konservative 47,4 % (+ 4,7 %. Lab. 45,2 = ÷ 1 %) og i Yorkshire udenfor industriområderne 50,7 % (+ 4,5 %. Lab. 38,0 = + 0,2 %).

I de *skotske lavlande,* taget under eet, havde de Konservative en ringe overvægt, 46,4 % mod 46,2 %, med en stærk mindretalsstilling i Glasgow og ringe flertal i Edinburgh. Derimod dominerede de det *skotske højland,* med undtagelse af byerne Aberdeen og Dundee, med 47,4 % (+ 6,9 %) mod Labours 36,8 % (÷ 5,9 %). Skotske officerer og farmere står her som repræsentanter for ligeså stærke familietraditioner som deres kolleger i Sydengland, familierne *Hamilton* og *Stuart,* whiskydynastiet *MacLeod, Elliot* og *Duncan.*

På grund af de særlige nationale forhold er *Nordirland* konservatismens højborg i kongeriget med 62,7 % for U.U. mod de irske nationalisters 25,2 %. Belfast og grevskaberne Antrim, Londonderry, Down og Armagh repræsen-

teres af unionister, mens Fermanagh og Tyrone valgte to nationalister, der ikke tager sæde i parlamentet.

De *Liberales* hovedområde er stadig *Wales* udenfor Glamorgan og Monmouth. Endnu ved februarvalget opnåede de 27,1 % (÷ 9,1 %) i deres gamle højborg og sikrede valget af deres leder *Clement Davies* i Montgomery og af Lloyd Georges datter, lady *Megan Ll.G.* på Anglesey, kredse, de begge har repræsenteret siden 1929. Men selv her var det tydeligt, at de er i stærk tilbagegang. For *Kommunisterne* var valget en skuffelse. Den gamle Clydearbejder *W. Gallacher* faldt i det skotske grevskab Fife, som han havde repræsenteret siden 1935 og fik kun 9.301 stemmer mod Labours 23.576 og de nationalliberales 10.131. Hans parlamentskollega, *P. Piratin,* faldt i Londonkredsen Stepney med en endnu mindre stemmeprocent. De fem uafhængige Labourfolk, som havde måttet udtræde af partiet p. gr. a. deres holdning i udenrigspolitiske spørgsmål, *H. L. Hutchinson, J. F. Platts-Mills, D. N. Pritt, L. J. Solley* og *Konni Zilliacus* faldt alle.

1950-valgets klareste udsagn gjaldt de *Liberale.* Det er allerede vist, hvor uretfærdigt mandatfordelingen har virket overfor partiet. Stemmefordelingen talte imidlertid også sit tydelige sprog; af 475 kandidater mistede 314 deres depositum, fordi de ikke opnåede $^1/_8$ af de samlede stemmer i deres kredse. Udover de 9 mandater på førstepladsen var der kun 18 kredse, hvor en Liberal stod som nr. 2, og selv Wales valgte kun 5 Liberale blandt sine 36 repræsentanter. Med en så voldsom indsats af kandidater i forhold til 1945 steg stemmeprocenten kun med 0,2 %. 1945-valget betød altså intet uheld eller en forbigående modkonjunktur. Selv om valgsystemet i sig selv må antages at have afskrækket en del vælgere fra at stemme liberalt for ikke at spilde deres stemme, må man søge dybere årsager til situationen efter februarvalget. For det første er de store samfundsreformer, liberalismen i generationer arbejdede for, alle gennemført, enten af partiet selv, eller af de øvrige partier. På det sociale område er deres program og tanker forlængst blevet fælleseje. Dette har betydet en endelig sejr, men har samtidig afgørende svækket bevægelsen, fordi den på disse områder er ude af stand til at møde med et markant, fra de øvrige partier forskelligt, program. Samtidig har den sociale udvikling i England og de ændrede krav, verdensøkonomien længe har stillet til engelsk økonomisk politik i retning af beskyttelse og kontrol, også på dette område sat de Liberale ud af spillet overfor både Labour og Konservative. Med den sidste tilnærmelse mellem de to ledende partier er der endelig blevet endnu mindre plads imellem dem til et selvstændigt parti. De uafhængiges forsvinden fra parlamentet er et tegn i samme retning. Det er problemet om social-liberalismens rolle i det moderne vesteuropæiske samfund, februarvalget her har skærpet. Fra begge sider hævdes, at liberalismen „har arbejdet sig selv ud af sit job". Det klassiske to-partisystem er atter ved at slå igennem i engelsk politik i samme takt, som de to ledende partier arbejder sig udover deres snævrere klassebasis.

I denne situation har de Liberale foreslået ophævelse af enkeltmandskredsene og indførelse af forholdstalsvalg; det skete på en *Speaker's Conference* i 1944, og er atter blevet aktuelt efter februarvalget. Dengang som nu afvistes

forslaget af begge de store partier, dels udfra historiske synspunkter, dels udfra almindelige synspunkter på engelsk styre, — en handlekraftig regering med et stort flertal bag sig er vigtigere end at få folkets indstilling afspejlet nøjagtigere i parlamentet med det resultat, at partierne kan splittes og underhuskoalisioner regere i stedet for regeringen. Dertil afvises det endelig udfra valgchancerne. Selv Labours store sejr i 1945 gav det jo kun 48,6 % af stemmerne og med forholdstalsvalg ville de Konservative og Liberale i fællesskab have kunnet vælte Labourregeringen. De Konservative imødeser samme farer ved fremtidige valg. Et andet forslag gik ud på at indføre dobbeltstemmer (alternative stemmer), som anbefalet på en Speaker's Conference i 1916, således at hver vælger kunne stemme på to partier, så at hans stemme på nr. 1, hvis det ved optællingen kom lavest, kunne overføres på nr. 2. Derved skulle en del vælgere være mindre betænkelige ved at stemme på de Liberale, da stemmen alligevel ikke gik tabt, men dette forslag har heller ikke mange muligheder i øjeblikket. Partiet har derfor måttet tage sin stilling op til drøftelse under de nuværende valgvilkår. Et konservativt forslag om sammenslutning er blevet afvist. Derimod overvejes for øjeblikket et konservativt forslag om alliance med sikring af 0.40 valgkredse for de Liberale. Endelig har det ikke manglet på opfordringer til at opløse partiet og fortsætte som almindelig organisation for at kæmpe for liberale ideer udenfor parlamentet. Den selvstændige rolle for Gladstones og Lloyd George's gamle parti har i hvert fald kun skrøbelige chancer. Allerede er to prominente liberale lorder i overhuset gået over til de Konservative efter valget.

Hvis marchen mod midten hos de engelske vælgere har bragt de Liberale nær udslettelsen i parlamentet, så har den også skabt nye problemer for de to ledende partier, og de går langt dybere end til de prekære situationer i underhuset, hvor begge partier må opsamle medlemmer fra middagsselskaber og modtagelsesceremonier, fra kredsmøder og hospitalssenge for at sikre vigtige afstemningers forløb. Man kan se bort fra, at Labour i visse kredse ikke har kunnet udnytte sine stemmer fuldt ud, fordi dets majoriteter i de sikreste Labourområder er langt større end de Konservatives i de sikreste konservative områder. Det afgørende er, at kun 2,9 % skiller de to parter hos landets vælgere, og — som det vil ses af ovenstående analyse — at ingen af parterne, med undtagelse af ganske få områder, står med stærke flertal i de enkelte områders befolkning. Udenfor Sydwales, Yorkshires kuldistrikt, Durham-Teesside og Tyneside har Labour i intet regionalt område et flertal på mere end 14 % over de Konservative. Omvendt har de Konservative intetsteds udenfor de sydlige Home Counties og Nordirland et flertal over 13,2 %. Det er påfaldende, at de mindste svingninger som helhed fandt sted i de engelske landdistrikter, selv i Labours nyerobringer. I modsætning til tidligere har Labour nu en stærk stilling i de engelske landkredse, kun 1,3 % under de Konservative. Omvendt foregik de fleste større svingninger til fordel for de Konservative i bymæssige mellemstandskvarterer, flere steder i områder, der i 1945 svingede stærkt over mod Labour. Dermed har 1950-valget uddybet problemet om „de flydende stemmer" især i mellemstandsgrupperne, og dermed presset for en yderligere midtpunktsøgen.

For Labour er problemerne i denne situation af blandet art. Dets faste vælgere har åbenbart trofast fulgt marchen mod midten; dette fremgår klart af både Kommunisternes og de uafhængige Labourfolks skæbne, og af valgmødernes forløb. Endvidere kan det efter februarvalget siges med større sikkerhed end i 1949, at Labour er kommet op for at blive, i skarp konkurrence med Konservative, medmindre en katastrofe udefra eller indefra skulle tvinge mange vælgere bort fra partiet for længere tid. 1945-valget var altså mere end en øjeblikkelig konjunktur. Det er betydningsfuldt, at et regeringsparti, til en vis grad i defensiven, kun tabte 2,2 % i forhold til det samlede tal, og især at det holdt sine stemmer så godt i de fleste af sine nyerobringer fra 1945, ikke mindst i landkredsene. På den anden side må valget også give Labours ledere anledning til mere prekære overvejelser. Selv som regeringsparti i defensiven kæmpede Labour nemlig på et usædvanlig gunstigt grundlag. Oppositionen havde i en stor del af parlamentsperioden ikke kunnet rette noget hovedangreb på regeringen med alvorlige følger i folkestemningen; den havde opfyldt alle vigtige valgløfter i et omfattende lovgivningsarbejde; landets finansielle stilling var i øjeblikkelig bedring, genopbygningen i fuld gang, og fuld beskæftigelse urørt. Alligevel opnåede partiet i et næsten rent to-partisystem ikke halvdelen af stemmerne. For et parti, der altid har taget de lavere indkomstklassers interesser op i første række, må det være et memento, at det kun opnåede o. 13,3 mill. stemmer, når det beregnes, at o. 18 mill. indbyggere tjener under £500 om året, hvortil kommer deres voksne familier i valgalderen.

For de Konservative var den forbedrede sociale og opbygningsmæssige situation en overvældende modstander at kæmpe imod. Til trods for vidtgående løfter i konkurrence med Labour nåede de kun at forøge deres stemmeprocent med de få points, som normal utilfredshed med den sidst siddende regering ofte vil give, men heller ikke mere. De har imidlertid store chancer hvis regeringen begår alvorlige fejltagelser, eller hårdt økonomisk vejr sætter ind og skaber krav om ændring. De behøver eventuelt kun at afvente vindstille for at nå de par points, der skiller dem fra sejren.

Det alvorligste problem for den politiske kurs, der skal vælges, bliver derfor Labours. Det mærker allerede tegn på den fare, som så stærkt blev de Liberales skæbne, at den succesrige lovgivning og opfyldelsen af de store løfter kan arbejde partiet ud af sit job. Det står for at skulle vinde endnu flere stemmer end i februars gunstige atmosfære. Det må fortsat kunne præstere et positivt program, men samtidig påse, at det ikke støder den vundne del af mellemstanden fra sig. Det må derfor samtidig befæste sin stilling ved sin daglige administration, ved effektivitet og dygtig husførelse. Det må tage sin faste tradition op til fornyet overvejelse, eventuelt revidere programmet og gå endnu et skridt mod midten. Partiet er tilsyneladende endnu i den lykkelige situation, at det i højere grad kan overveje metoder til at vinde nye stemmer end til at standse alvorlige tab. Men perspektivet er alvorligere. 19.—21.5. mødtes ministre, Labourledere og repræsentanter for fagbevægelse og kooperativ bevægelse til konference ved Dorking for at drøfte partiets stilling til kommende valg. Morrisonfløjen hævdede, at nye skridt mod midten, bl. a. med opgivelse af nationaliseringerne, var nødvendige for at forblive ved magten, beholde den tidligere

vundne del af mellemstanden og vinde nye stemmer. Bevanfløjen har herimod hævdet, at det er farligere at forblive ved magten på bekostning af det socialistiske program — bl. a. overfor mere radikale strømninger i en krisetid — end at holde fast til venstre og for en tid nøjes med at virke som opposition. På langt sigt måtte det være både rigtigere og sikrere at stå som socialistisk opposition end at »have hånden på administrationsapparatet", når dette kun vil kunne sikres ved at føre en borgerlig politik. Det er dette den europæiske socialismes hovedproblem, det engelske Labour nu har mødt i skærpet form. På Dorkingmødet menes Morrisiongruppen at have sejret stort, og en yderligere march mod midten kan åbenbart ventes. Det vil i så fald blive 1950-valgets vigtigste politiske konsekvens.

25. 5. 1950.